

Róziiewicz, Jerzy

Sesja popularnonaukowa poświęcona XIX-wiecznym planom inżynierskim regulacji Wisły

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 30/1, 196-198

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

okresie studiów kierował Pracownią Geologiczną w Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Po wcieleniu Pracowni do Państwowego Instytutu Geologicznego brał udział jako referent do spraw geologii w Ministerstwie Przemysłu i Handlu w tworzeniu tego Instytutu.

Czarnocki prowadził aktywną działalność społeczną. Działał w Polskim Towarzystwie Geologicznym w Warszawie. Był również członkiem Zarządu Sekcji Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych przy Związku Polskich Nauczycieli Szkół Powszechnych, delegatem PIG do Państwowej Rady Ochrony Przyrody. Należał także do grupy założycieli Komitetu Obrony Puszczy Jodłowej. Aktywnie uczestniczył w organizacji muzeów regionalnych. Należał m. in. do grona współorganizatorów Wystawy Świętokrzyskiej eksponowanej w 1936 r. w Warszawie i Kielcach. Jan Czarnocki należał także do grona założycieli Muzeum Ziemi w Warszawie. Obok działalności społecznej prowadził przede wszystkim działalność naukową. Głównie zajmował się rozpoznaniem budowy geologicznej paleozoiku oraz osłony mezozoicznej i pokrywy kenozoicznej Gór Świętokrzyskich. Działalność naukową w regionie świętokrzyskim kontynuował również w czasie wojny oraz w pierwszych latach po jej zakończeniu. Już w roku 1943 opracował koncepcję utworzenia w Kielcach placówki naukowej. Oficjalnie została ona powołana w 1946 r. pod nazwą Instytutu Badań Regionalnych. Pracami Instytutu Czarnocki kierował do 1947 r., kiedy to przeniósł się ponownie do Warszawy, gdzie objął stanowisko dyrektora Państwowego Instytutu Geologicznego. Zmarł w Warszawie 16 grudnia 1951 r.

Na kieleckiej wystawie zaprezentowano wszechstronne dokonania Jana Czarnockiego, m. in. zebrane przez niego okazy geologiczne, opracowania naukowe, bogatą ikonografię. Ekspozycje zgrupowano w kilku działach: pierwszym — ukazującym działalność w Państwowym Instytucie Geologicznym w latach 1919—1939 oraz w okresie wojny. Szczególnie wiele ekspozycji obrazowało działalność Czarnockiego w Instytucie Badań Regionalnych. Większość opracowań z tego okresu zachowała się w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach.

Wystawa cieszyła się dużym zainteresowaniem licznych wycieczek, odwiedzających w sezonie letnim Kielce i region Świętokrzyski. Bogactwo i różnorodność zaprezentowanych na wystawie pamiątek po Janie Czarnockim wywołała u wielu zwiedzających uczucie żalu, że władze Kielc nie znalazły możliwości utworzenia stałej placówki muzealnej poświęconej temu wybitnemu badaczowi.

W latach 1977—1981 kieleckie organizacje społeczne podejmowały starania, aby w domu stanowiącym przez wiele lat miejsce pracy Czarnockiego zorganizować stałą ekspozycję poświęconą działalności geologów w Górach Świętokrzyskich. Niestety w związku z budową nowej dzielnicy mieszkaniowej dom ten ulegnie w najbliższym czasie rozbiórce.

Andrzej Rembalski
(Kielce)

SESJA POPULARNONAUKOWA POŚWIĘCONA XIX-WIECZNYM PLANOM INŻYNIERSKIM REGULACJI WISŁY

W dniach 23—24 czerwca 1984 r. odbyła się w Warszawie, w Muzeum Lenina — zorganizowana przez Komisję Przewodników Stołecznego Zarządu Wojewódzkiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego — sesja popularnonaukowa na temat: *Najstarsze inżynierskie plany regulacji Wisły*. Była ona przeznaczona głównie dla kadry przewodnickiej z ośrodków turystycznych w dolinie Wisły

i miała na celu skierowanie zainteresowania działaczy PTTK ku zabytkom hydrotechniki i ich inwentaryzacji w powiązaniu z ochroną środowiska przyrodniczego.

Najobszerniejszy (chyba nawet zbyt obszerny) referat wygłosił dr Lech Królikowski z Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. Mówił on o planach regulacji Wisły w granicach zaboru rosyjskiego w okresie od podpisania 20 VIII 1864 r. austriacko-rosyjskiej konwencji w sprawie wspólnej regulacji granicznego odcinka Wisły do pierwszej wojny światowej. Referent przedstawił m. in. na tle polityczno-ekonomicznym schemat organizacyjny Zarządu Warszawskiego Okręgu Komunikacji — instytucji zajmującej się pracami związanymi z Wisłą, następnie omówił sposób finansowania prac hydrotechnicznych, wysokość przeznaczonych na nie nakładów oraz osiągnięte rezultaty. Z planów regulacji Wisły szerzej zaprezentował projekty inżynierów Jakuba Kosteneckiego, Mieczysława Szyszkowskiego i Tadeusza Tyllingera.

Z wystąpieniem L. Królikowskiego dość ściśle korespondował referat Jana Gana: *Zegluga wiślana w okresie od połowy XIX w. do I wojny światowej*. Gan omówił podstawowe rodzaje taboru pływającego i przedstawił warunki ekonomiczne, socjalne i organizacyjne ludzi pracujących w żegludze.

Pozostałe cztery referaty wiązały się z ochroną zabytków techniki. Tak więc Roman Klim zaprezentował Muzeum Wisły w Tczewie, które zostało utworzone formalnie w grudniu 1979 r. Pierwszą publiczną wystawę zorganizowano w Muzeum 13 kwietnia 1984 r. Celem Muzeum Wisły jest gromadzenie, opracowanie i eksponowanie zabytków kultury materialnej związanej z żeglugą wiślana od czasów najdawniejszych do współczesnych.

O krajoznawczej inwentaryzacji Polski mówił jeden z jej inicjatorów, redaktor naczelny miesięcznika „Gościńiec” — Tadeusz Rycerski. Krajoznawcza inwentaryzacja Polski jest zamierzeniem bardzo dużym, obejmuje ogromny zakres tematyczny, poczynając od obiektów z historii sztuki poprzez zabytki techniki (w tym także hydrotechniki) aż do walorów krajobrazowych. Zamierzenie to realizowane jest pod egidą Zarządu Głównego PTTK. Inwentaryzację rozpoczęto w 1983 r., a jej zakończenie planowane jest na rok 1990.

Krystyna Rosińska z Ośrodka Dokumentacji Zabytków przedstawiła główne zasady przeprowadzania inwentaryzacji zabytków techniki, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków hydrotechniki. Omówiła tzw. kartę inwentaryzacyjną oraz inne dokumenty związane z opisem obiektów zabytkowych.

Leszek Kwiatkowski — pracownik Ośrodka Dokumentacji Zabytków — omówił kwerendę i inwentaryzację archiwalnych materiałów ikonograficznych (map, planów, rysunków technicznych itp.). Zapoznał też zebranych z obowiązującymi przepisami regulującymi przepływ z przedsiębiorstw do archiwów starych dokumentacji technicznych.

Uzupełnieniem referatów były wystąpienia w dyskusji. Redaktor Ryszard Zelińchowski z tygodnika „Stolica” przytoczył liczne przykłady z zakresu regulacji Wisły, a także umocnień i zabezpieczeń (głównie przed powodzią) brzegów tej rzeki w rejonie Warszawy w pierwszej połowie XIX w. Doc. dr Janusz Wierzbicki — kierownik Katedry Budownictwa Wodnego Politechniki Warszawskiej — ustosunkował się do wybranych zagadnień przedstawionych w wygłoszonych referatach (m. in. zdefiniował i uściślił kilka pojęć technicznych z zakresu budownictwa wodnego), wspominał o pewnych tradycjach w budownictwie wodnym, wreszcie z naciskiem podkreślił nieuchronność powrotu do prac związanych z regulacją Wisły. Doc. dr Jerzy Różewicz zwrócił uwagę na wielką rolę polskich wychowanków petersburskiego Instytutu Inżynierów Komunikacji w pracach Zarządu Warszawskiego Okręgu Komunikacji, z nich bowiem rekrutowała się niemal cała kadra inżynierska tej warszawskiej placówki, a także autorzy najwybitniej-

szych projektów regulacji Wisły w zaborze rosyjskim. Poruszył także sprawy źródeł archiwalnych (głównie przechowywanych w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym ZSRR w Leningradzie, w zespole Ministerstwa Komunikacji b. imperium rosyjskiego), które należałoby wykorzystać przy dalszym opracowaniu tematyki poruszanej w referacie dra Królikowskiego.

Część druga sesji odbyła się w terenie. Uczestników sesji obwożono autokarem po wybranych obiektach hydrotechnicznych w rejonie Warszawy. Zwiedzono między innymi rejon ujścia rzeki Wilanówki do Wisły, gdzie znajduje się cały zespół urządzeń hydrotechnicznych związanych z pracującą obok elektrociepłownią „Siekierki”, Port Praski (od 1980 r. zamknięty dla żeglugi wiślanej); służę im. Tadeusza Tillingera na Kanale Żerańskim, stanowiącą istotny element drogi wodnej Żerań — Zegrze; stację pilotującą system uzdatniania wody budowanego Wodociągu Północnego; wreszcie zaporę i hydroelektrownię w Dębem na Zalewie Zegrzyńskim. Po tych obiektach oprowadzali zatrudnieni w nich inżynierowie hydrotechnicy. Mówili ciekawie, nawiązywali często do historii zwiedzanych obiektów, dawali wyraz swej uczuciowej więzi z wykonywanym zawodem. Przedstawiali także różne aspekty problemów związanych z budową i eksploatacją urządzeń hydrotechnicznych, dając w ten sposób uczestnikom sesji dobrą lekcję poglądową „hydrotechniki stosowanej”.

Jerzy Różewicz
(Warszawa)

SYMPOZJUM NAUKOWE: HISTORIA EKSPLOATACJI MARMURÓW W GÓRACH ŚWIĘTOKRZYSKICH

15—16.X.1983 r. — staraniem Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach, Rady Oddziału Wojewódzkiego NOT, Kieleckiego Towarzystwa Naukowego oraz miejscowego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego — zorganizowano sympozjum naukowe poświęcone historii eksploatacji marmuru w regionie świętokrzyskim.

Wydobywanie marmuru na Kielecczyźnie ma wielowiekową tradycję. Również i współcześnie region ten znany jest z eksploatacji i obróbki tego cennego surowca. Marmury świętokrzyskie od stuleci wykorzystywane są, jako elementy wystroju reprezentacyjnych budowli w naszym kraju, a także poza jego granicami.

Dwa referaty wygłoszone podczas sympozjum traktowały o historii rozpoznania złóż marmurów oraz o dziejach ich eksploatacji i obróbki.

Doc. Zbigniew Wójcik w referacie *Historia badań złóż marmurów świętokrzyskich* w oparciu o bogatą literaturę, przedstawił dzieje poznania tych złóż. Referent stwierdził, że przypisywanie Janowi Długoszowi zamieszczenia pierwszej wzmianki o marmurach checińskich w *Chorografii* opiera się na błędnym tłumaczeniu tekstu łacińskiego. Pierwsze geologiczne źródła pisane na ten temat pochodzą z końca XVIII w. Z różnych przekazów można wnioskować, że poszukiwaniem i wydobywaniem marmurów checińskich zajmowali się gwarkowie kruszcowi. Niewątpliwie znaczącą rolę w rozpoznaniu i wydobywaniu marmuru odegrali Włosi, a wśród nich: Kacper Fotyga, Santi Gucci, Bartłomiej Berecci. Zagadnieniami marmurów w XVIII w. interesowali się także Filip Carosi oraz Jan Jakub Ferber. W wieku XIX nad eksploatacją i przeróbkę marmurów czuwała Główna Dyrekcja Górnicza, a zwłaszcza jej geolog — J. B. Pusch. Spośród innych badaczy, którzy zajmowali się tą problematyką w okresie późniejszym, doc. Wójcik ukazał m. in. — dorobek Alfonsa Welke, Bronisława Pawlewskiego, Józefa Siemiradzkiego, Win-